

Vastaus kirjalliseen kysymykseen KKV 138/2026 vp

Vastaus kirjalliseen kysymykseen Kansallisarkiston toimipisteiden lakkauttamisesta ja alkuperäisten arkistoaineistojen säilyvyydestä

Eduskunnan puhemiehelle

Eduskunnan työjärjestyksen 27 §:ssä mainitussa tarkoituksessa Te, Arvoisa puhemies, olette toimittanut asianomaisen ministerin vastattavaksi kansanedustaja Jani Kokon /sd näin kuuluvan kirjallisen kysymyksen KKV 138/2026 vp:

Miten hallitus varmistaa, ettei Kansallisarkiston toimipisteiden lakkauttaminen ja kesken-eräinen digitointi johda historian tutkimuksen tason heikkenemiseen ja tutkimusaiheiden kaventumiseen Suomessa,

pitääkö hallitus hyväksyttävänä kehitystä, jossa keskeisten arkistoaineistojen saavutettavuus heikkenee ja alueellinen eriarvoisuus kasvaa, ja

miten hallitus varmistaa, etteivät digitointiin ja konservointiresurssien vähentämiseen liittyvät muutokset vaaranna alkuperäisten arkistoaineistojen säilymistä tai johda niiden vaurioitumiseen tai tuhoutumiseen?

Vastauksena kysymykseen esitän seuraavaa:

Kansallisarkiston tekemä työ suomalaisen yhteiskunnan muistina on korvaamatonta ja vaatii pitkäjänteistä asiantuntemusta. Sen rooli tutkimuksen, opetuksen ja sivistyksen edellytysten turvaajana on keskeinen koko maassa.

Kansallisarkiston tehtäviin kuuluu kansalliseen kulttuuriperintöön kuuluvien asiakirjojen ja tietoa-aineistojen käytettävyyden turvaaminen. Kansallisarkiston tulee myös edistää näiden aineistojen tutkimuskäyttöä. Samaa aihepiiriä on käsitelty useissa kirjallisten kysymysten vastauksissa (KKV 196/2023 vp, KKV 111/2026 vp, KKV 127/2026 vp, KKV 130/2026 vp, KKV 135/2026 vp). Kansallisarkiston strategisena tavoitteena on palvella historian tutkimuksen lisäksi eri tieteenalojen tutkimusta ja kehittää digitaalisia palveluitaan vastaamaan tutkimuksen muuttuviin tarpeisiin. Kansallisarkiston toiminta on muuttunut ja muuttumassa tulevina vuosina voimakkaasti. Tutkijasalikäynnit ovat vähentyneet yli 80 prosenttia kahdessa vuosikymmenessä, kun taas digitaalisten aineistojen käyttö on kasvanut huomattavasti. Tällä hetkellä 98 prosenttia asioinnista on yksinomaan digitaalista. Vuonna 2025 digitaalisissa palveluissa asioi 2,1 miljoonaa käyttäjää. Tutkijasiasiakkaita oli Kansallisarkistossa vuonna 2025 12 733.

Digitaaliset palvelut palvelevat lain tarkoitusta kuten tutkijasalitkin. Käyntiasiakkaiden määrä vähenee jatkuvasti, ja Kansallisarkisto on jo supistanut tutkijasalipalveluiden tarjontaa vastaamaan todellista tarvetta. Kansallisarkistolla ei ole taloudellisia edellytyksiä ylläpitää samanaikaisesti laajaa fyysistä toimitilaverkostoa ja kehittää nyky-yhteiskuntaa palvelevaa digitaalista toimintaa. Resurssit on kohdennettava palveluihin ja aineistojen saatavuuteen.

Analogisten aineistojen välittömät säilytyskustannukset olivat vuonna 2024 noin 4,75 miljoonaa euroa, kun digitaalisen aineiston säilyttämisen välittömät kustannukset Kansallisarkistolle ovat noin 300 000 euroa. Kansallisarkiston kiinteistökustannukset ovat kokonaisuudessaan 10 miljoonaa euroa vuodessa. Kansallisarkistossa on yli miljardi tiedostoa digitaalista tietoa ja yli kaksi miljardia sivua analogista aineistoa, jota digitoidaan asiakastarpeiden mukaan.

Toimipaikkamuutosten vaikutuksia tutkimukseen on arvioitu huolellisesti. Fyysisten asiakaskäyntien määrä lakkautettaviksi suunnitelluissa toimipaikoissa on ollut vähäinen, esimerkiksi Jyväskylässä keskimäärin 8 ja Joensuussa 10 aukiolopäivää kohden. Valtaosa tutkijoiden tarpeista katetaan siis jo nyt digitaalisilla palveluilla.

On esitetty huoli, että aineiston saatavuus alkaa ohjata tutkimusaiheita. Digitaaliseen toimittamiseen siirtyminen kuitenkin ehkäisee analogisten aineistojen marginalisoitumista ja edistää yhdenvertaista pääsyä niiden pariin. Isolle osalle tutkijoista tutkijasalit sijaitsevat kaukana tai niiden aukioloajat sopivat huonosti työelämään. Enemmistölle digitaaliset palvelut ovat ainoa asiointivaihtoehto.

Kansallisarkisto on vuodesta 2021 alkaen ottanut valtionhallinnon aineistot vastaan ainoastaan digitaalisessa muodossa, ja vuodesta 2025 alkaen digitaalinen vastaanotto on laajentunut koko julkishallintoon. Analogista ilmentymää ei alkujaan digitaalisilla aineistoilla koskaan ole ollutkaan. Lisäksi Kansallisarkisto on voinut vuodesta 2017 (arkistolain muutos 1146/2016, 14 a §) alkaen hävittää analogisia asiakirjoja niiden digitoinnin jälkeen, kun tiedon säilyminen, eheys ja autenttisuus on turvattu.

Toimipaikan maantieteellinen sijainti ei enää ole ratkaiseva tekijä aineistojen saatavuuden kannalta. Lisäksi Kansallisarkisto hyödyntää tekoälymenetelmiä, kuten käsin kirjoitetun tekstin tunnistusta ja aineistojen automaattista indeksointia, joiden avulla aineistot ovat entistä paremmin löydettävissä ja käytettävissä.

Tutkijat, jotka tarvitsevat fyysistä aineistoa, voivat käyttää tutkijapalveluja jatkavissa toimipaikoissa tai tilata aineiston kaukolainana yliopistokirjastoihin. Kansallisarkistolla on kaukolainasopimukset niiden yliopistokirjastojen kanssa, joiden sijaintipaikkakunnalla ei ole Kansallisarkiston toimipaikkaa. Tätä mallia laajennetaan koskemaan myös niitä paikkakuntia, joilta toimipaikka poistuisi.

Yhdenvertaisuus ei toteudu toimipaikkojen maantieteellisellä jakautumisella vaan palveluiden tosiasiallisella saavutettavuudella. Fyysinen toimipaikkaverkosto palvelee vain niitä, joilla on mahdollisuus matkustaa ja/tai käyttää tutkijasaleja niiden aukioloaikoina. Digitaalinen saavutettavuus on huomattavasti yhdenvertaisempaa ja tavoittaa myös ne alueet, joilla ei ole koskaan ollut Kansallisarkiston toimipaikkaa.

Aineistojen saatavuuden ja käytön sekä niihin perustuvan tutkimuksen edistäminen edellyttää aineistojen säilymisen turvaamista ja juuri siksi digitointiprosessit on suunniteltu huolellisesti. Analogisten aineistojen hävittäminen digitoinnin yhteydessä ei ole huolimattomuutta vaan lainsäädännöllisesti ohjattu menettely. Arkistolain 14 a §:n (1146/2016) mukaan Kansallisarkisto voi määrätä sähköiseen muotoon muutettujen asiakirjojen alkuperäiskappaleet hävitettäväksi ainoastaan, jos se voidaan tehdä vaarantamatta asiakirjan säilymistä, eheyttä ja autenttisuuden toteamista sekä heikentämättä sen kulttuurihistoriallista arvoa tai oikeudellista todistusvoimaa.

Viranomaisten analogisten aineistojen hävittämiseen tähtäävä ns. massadigitointiprosessi sisältää laadunvarmistuksen, ja hävittäminen tehdään vasta kuuden kuukauden suoja-ajan umpeuduttua. Kansallisarkiston omiin kokoelmiin sisältyvien analogisten aineistojen digitoinnin jälkeistä hävittämistä ei ole tehty. Digitointiprosessissa käytetään kullekin aineistotyypille soveltuvia kuvantamismenetelmiä ja -laitteita, jotta hauraat aineistot eivät vahingoitu kuvauksessa. Aineistojen esivalmistelu, metatietotyö ja laadun jälkikontrolli mukaan lukien asiakaspalautteen perusteella tehtävät korjaus- ja täydennyskuvaukset varmistavat, että digitointiprosessin aikana analogisen aineiston hävikkiä ei tapahdu.

Kysymyksessä viitataan aineistojen tuhoutumiseen digitointiprosessien yhteydessä ja siihen, ettei konservointia olisi kaikilta osin tehty asianmukaisesti ennen digitointia. Lisäksi viitataan arvioihin konservaattoriresurssien vähentämisestä, mikä voisi pitkällä aikavälillä vaarantaa alkuperäisaineistojen säilymisen. Varhaisempien digitointien laatupoikkeamien osalta kyse on todennäköisesti vuosikymmeniä sitten tehdyistä mikrofilmauksista, joissa on ilmennyt laatuongelmia. Näissä tapauksissa digitoinnin laatua on parannettu kuvaamalla alkuperäinen aineisto uudelleen. Kyse ei ole aineistojen tuhoutumisesta vaan laadunparannuksesta.

Digitointi myös aktiivisesti turvaa aineistoja: kun sisältö on digitaalisesti saatavilla, alkuperäisen fyysisen kappaleen käsittelytarve vähenee ja se voidaan siirtää passiivisäilytykseen. Itsetuhoutuvien aineistojen digitointi on käytännössä ainoa keino turvata niiden säilyminen ja käytettävyys. Konservointi ei ole vähentymässä nykyisestä. Konservointistrategian mukaisesti konservointi keskittyy kulttuurihistoriallisesti arvokkaimpien aineistojen säilymisen varmistamiseen ja resurssit kohdennetaan riskiperusteisesti sinne, missä tarve on suurin.

Helsingissä 29.4.2026

Tiede- ja kulttuuriministeri Mari-Leena Talvitie

VN/11884/2026-OKM-2

Seuraavat henkilöt ovat allekirjoittaneet tämän asiakirjan sähköisesti /

Följande personer har undertecknat denna handling elektroniskt /

This document has been signed electronically by the following persons: